

4. Тихомиров В.П. Мир на пути SmartEducation. Новые возможности для развития // Открытое образование : научно-практический журнал. 2011. № 3.С.4-10.

5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Conception, Plan, Eventson January 17, 2018. № 67.

ПОНЯТТЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Шанідзе Надія Олександрівна

доцент, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та політології, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Мова в сучасному світі виступає не просто як елемент культури та засіб соціалізації особистості, але й як модус конструювання соціальної реальності. Соціологічні та соціолінгвістичні дослідження, спираючись на різноманітний дослідницький матеріал, стверджують, що мовна особистість постає одним із найважливіших об'єктів наукової уваги, оскільки, як стверджував В. фон Гумбольд, для людини немає нічого більш цікавого, ніж людина, особливо та яка говорить. Взагалі, В. фон Гумбольд вперше поставив наукове питання про взаємозв'язок суспільства та мови, розділивши методологічно такі понятті, як мова та мовлення (антиномія $\epsilon\nu\epsilon\rho\upsilon\epsilon\iota\alpha \leftrightarrow \epsilon\rho\upsilon\upsilon\nu$) [1].

Проблемами соціальної сутності мови та взаємовпливу мови та соціуму опікуються багато наукових дисциплін, зокрема соціологія мови та соціолінгвістика. В сучасній науковій літературі й досі не має впевненого визначення співвідношення предметів даних наукових напрямів. Існує щонайменше чотири підходи до їх наукового розмежування, а саме: 1) мову ведуть лише про соціолінгвістику та її складові, а соціологія мови, в свою чергу, визнається надлишковою; 2) соціолінгвістика і соціологія мови

ототожнюються як наукові напрямки, що мають ідентичний об'єкт дослідження; 3) соціолінгвістику відмежовують від соціології мови, але, виділяючи в соціолінгвістиці мікро- і макрорівень, сферу досліджень макросоціолінгвістики – між групові інтеракції на рівні великих груп, включаючи контактуючі нації і держави, – ототожнюють із сферою досліджень соціології мови; 4) соціолінгвістику і соціологію мови розмежовують і загалом вважають, що соціолінгвістика є інструментом, який розширює обрії лінгвістики і включає вивчення мови в соціальному контексті, а соціологія мови є підходом, за якого мовні дані використовуються для кращого розуміння соціальних і політичних явищ [2].

Таким чином, соціологія мови та соціолінгвістика, маючи багато спільного у цілях та завданнях дослідження, досягають мети та вирішують завдання різними шляхами, а саме: соціолінгвістика прямує від мови до суспільства, а соціологія мови, навпаки, від суспільства до мови. Один із засновників соціології мови Джошуа Фішман визначив її предмет таким чином: «мовні відмінності як відображення соціальної структури і стратифікації, кореляції між мовними засобами та соціальними статусами, ролями тощо, в той час як соціолінгвістика займається «соціально обумовленою варіативністю у вживанні мови» [3, с. 104].

Зв'язок мови і суспільства не одразу став предметом спеціального наукового дослідження. Теорія про співвідношення мовних і соціальних чинників ґрунтується на працях представників соціологічного напрямку французького мовознавства, особливо А. Мейє. Істотну роль у цьому плані відіграли дослідження американських етнолінгвістів, які розвивали ідеї Ф. Боаса і Е. Сепіра про зв'язок мовних і соціокультурних систем; праці представників Празької лінгвістичної школи В. Матезіуса, Б. Гавранка, Й. Вахка, які довели зв'язок мови із соціальними процесами і соціальну роль мови.

Головним предметом дослідження соціології мови є мовна особистість, як комплекс суспільних та мовних зав'язків, що визначають роль та місце

особистості в суспільстві та культурі. Один із найвідоміших в світі представників соціології мови, російський лінгвіст та соціолог Н.А. Бодуен де Куртене вказував, що мова індивіда може розвиватися тільки в суспільстві. Також як і його попередники, спираючись на концепцію В. Гумбольдта, причини єдності мови і суспільства Куртене бачив в тому, що мова виступає як явище колективно-індивідуальне, що дозволяє мові виконувати комунікативну функцію, а головним суб'єктом соціологічного дослідження, таким чином, виступає мовна особистість [4].

Треба зазначити, що вперше термін «мовна особистість» було введено Ю.М. Карауловим у його славнозвісній монографії «Русский язык и языковая личность» [5], де було вперше запропоновано структуру мовної особистості, яка може розглядатися як у теоретико-лінгвістичному, так і в соціологічному аспектах, і яка складається з трьох основних рівнів: 1) нульового – вербально-семантичного (лексикону особистості); 2) першого – лінгво-когнітивного (тезаурусу особистості); 3) другого – мотиваційного (прагматикону особистості). Таким чином, під мовною особистістю розуміємо людину, що реалізує свій комунікативний потенціал через мову.

Проблема співвіднесеності мови й мовлення, що не втратила актуальності ще з часів В. фон Гумбольдта спонукала деяких дослідників до осмислення феномену мовної особистості на тлі саме цих диференційних ознак: мовна та мовленнєва особистість. Така дефініція призвела до виділення чотирьох понять, пов'язаних з різними іпостасями мовної особистості: 1) "людина, що говорить" – особистість, одним із видів діяльності якої є мовленнєва діяльність, що включає як процеси породження, так і сприйняття мовленнєвих повідомлень; 2) мовна особистість – особистість, що реалізує себе у мовленнєвій діяльності на основі сукупності певних знань та уявлень; 3) мовленнєва особистість – особистість, що реалізує себе у комунікації, обираючи та реалізуючи ту або іншу стратегію і тактику спілкування, яка обирає та використовує той або інший репертуар засобів (як суто

лінгвістичних, так і екстралінгвістичних); 4) комунікативна особистість – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, що діє у реальній комунікації [6, с. 483]. Таким чином, з позиції соціологічного аналізу, під мовною особистістю доцільно уявляти певного культурного або етнічного представника соціуму, який використовує засоби мови для досягнення визначеної комунікативно-прагматичної мети за прийнятими в цьому соціумі правилами. Найтиповішою комунікативною потребою мовної особистості є соціальне спілкування, належність до певної соціальної групи.

Мовна особистість має певні соціальні складові, наприклад, мовна та мовленнєва поведінка, мовна свідомість, мовленнєві/поведінкові стереотипи та ідіоетнічний (прояви мовної особистості як носія певної соціальної ролі чи представника певної групи), статусний, гендерний та віковий компоненти. Мовна особистість в соціальному контексті проявляється через певну мовну поведінку. Можна стверджувати, що мовна поведінка – це специфічна і невід'ємна частина соціальної поведінки в цілому як складної системи вчинків, дій, рухів. Мовна поведінка є форма соціального буття людини, в неї проявляється вся сукупність мовних дій і мовної діяльності людини. Крім того, мовна поведінка – це мовні вчинки індивідуумів в запропонованих обставинах, що відбивають специфіку мовного існування даного мовного колективу в даному громадському устрої, мовні вчинки індивідуумів в типових ситуаціях, що відбивають специфіку мовної свідомості даного соціуму.

Таким чином, мовна поведінка – це не стільки частина поведінки взагалі, скільки образ людини, який складається із способів використання ним мови стосовно до реальних обставин її життя. Кожне використання мови – це свого роду поведінка, яке має місце в певному соціальному контексті і вимагає підпорядкування іншим, а не тільки правилам, що належать до компетенції мови.

Нажаль, категорії мовної особистості та мовної поведінки досі залишаються в колі досліджень лінгвістики, соціолінгвістики, та поза увагою

саме соціологічної науки в нашій країні, адже мовна особистість передбачає дослідження різних видів поведінки, діяльності, комунікації, інтелекту, духовності, менталітету, емоцій та всього іншого, що є суттю самого поняття людини та особистості, та створює великий прошарок наукових розвідок стосовно мовної поведінки особистості.

Таким чином, можна визначити, що мовна поведінка – це процес вибору того чи іншого соціально прийнятного варіанту використання різноманітних мовних засобів, в залежності від соціальних чи комунікативних чинників. Звідси випливає, що соціологічне моделювання мовної поведінки має виявити закономірності цього вибору, правила, що лежать в її основі, навіть якщо вони далеко не завжди можуть бути сформульовані у вигляді однозначних алгоритмів поведінки. Іншими словами, завдання полягає в тому, щоб виявити логіку вибору тієї чи іншої форми мовної поведінки в залежності від соціальних чинників. Вся складність проблеми полягає в тому, що, як уже зазначалося вище, соціально детермінована мовна поведінка являє собою процес, який залежить від багатьох змінних величин, що має кілька можливих результатів і допускає можливість різних реалізацій.

Список використаних джерел

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – Москва : Прогресс, 1984. 398 с.
2. Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Соціолінгвістика: навч. посіб. Донецьк: ТОВ „Юго-ВостокЛтд”, 2007. 360 с.
3. Fishman Joshua A. Do No Leave Your Language Alone: The Hidden Status Agen das within Corpus Planningin Language Policy / Tucker, G Richard, Joshua A. Fishman // Language Problems and Language Planning // 2007. Vol. 31. – P. 104 – 105.
4. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по об щему языкознанию / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – Т. 1. Москва, 1963. 219 с.

5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. – 264 с.

6. Загороднова В. Проблема формування мовної особистості в іншомовному середовищі: історичний аспект // Вісн. Львівського ун-ту. – Сер. філологічна. 2017. Вип. 64., Ч.І. С. 480–490.

ТИПІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Кутянін Олександр Вікторович

аспірант кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови, Національний
технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

В процесі соціологічного пізнання дослідник потребує певних категорійних узагальнень на шляху від емпіричного до теоретичного і навпаки. Іншими словами, дослідник потребує такого категорійного узагальнення, яке надасть йому змогу більш безперечно відобразити індивідуальні особливості певного феномену, ніж його розумова конструкція. Зазвичай процес пошуку наводить дослідника на усвідомлення такої категорії, як «типізація». Під типізацією я розумію виокремлення певних єдиних характеристик різних феноменів з метою їх узагальнення.

Вперше розробкою категорії «типового» в соціології займався Макс Вебер. Вебер розумів під «типізацією» процес підведення феномену або явища під певний тип. З цієї точки зору дослідник має право виділити певні типи феноменів, що наділені переліком особливостей та якостей, а такий феномен, що наділений такими особливостями повністю, відноситься до категорії «ідеального типу» [3, с. 400]. Отто Хінтце стверджував, що дискусія про природу суспільних явищ є безрезультатною, оскільки «типове» у соціології підміняється описом конкретних явищ [2, с. 112]. У цьому сенсі дослідник може намагатися наблизитися до «ідеального типового», «ідеальної